
Joan Triadú i Font: la formació al servei de la (re)construcció d'un país*

JOAN MARTÍ I CASTELL

Universitat Rovira i Virgili

jmarti@iec.cat

Resum: Anàlisi dels vessants en què treballà Triadú: l'educació; la crítica literària, basada en principis molt personals que no sempre encaixaren en els hegemònics; la llengua catalana com a instrument vehicular; la formació cívica dels ciutadans; la recuperació i la revitalització de la cultura des de la llibertat.

Paraules clau: Joan Triadú; escola catalana; llengua catalana; Institut d'Estudis Catalans.

Joan Triadú i Font: education in the service of a country's (re)building

Abstract: Analysis of the main areas in which Triadú worked: education (in Catalan); literary criticism, based on very personal principles which did not always fit in with the dominant ones; the Catalan language as the only vehicle of communication amongst Catalans; civic education; the recovery and revitalization of culture in freedom.

Keywords: Joan Triadú; Catalan school; Catalan language; Institut d'Estudis Catalans.

1. Introducció

En el creixement de les persones, les etapes de la infantesa i la primària són cabdals, ja que generen el pòsit interior de què s'aniran nodrint les fases vitals posteriors. Si fallen les primeres, trontollarà per sempre la normalitat, que patirà d'esclètxes d'inseguretat i de buits difícilment reversibles. No és debades que el terme *pedagogia* representi el concepte universal central, nuclear, en l'àmbit de les ciències de l'educació; una forma d'origen grec que focalitza justament els minyons, com a subjectes que inicien el camí del creixement humà en tots els sentits. *Pedagog* prové del grec *paidagogós*, el primer element del qual, *país*, *paidos*, significa «nen»; en una còpia de 1411 del *Llibre del Regiment dels Prínceps* d'Eiximenis es diu: «*Pedagoch és appellat aquell mestre qui mena e nudrex l'infant en estudi*».

Joan Triadú i Font tingué una convicció, que, lluny d'esvair-se, anà creixent i consolidant-se al llarg de la seva vida: que els pobles es fan forts i modèlics si es prioritza, per damunt de qualsevol altre fi, el desenvolupament del saber en benefici de la llibertat, la democràcia, la justícia, la solidaritat. Els països que són rics exclusivament pels béns materials de què disposen no són els millors; cal que sobresurtin per llur capacitat de vetllar pel progrés igualitari, pel benestar social, a través de la creació i difusió del coneixement.

* Aquest article es basa en la conferència que feu l'autor a sol·licitud del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, amb motiu de l'Any Triadú i que fou pronunciada telemàticament.

Els pobles no són una abstracció de trets específics metafísics, com un mannà; no. Són el conjunt de persones que volen construir-los i constituir-los, que volen fer-ne part. Per la qual cosa és mitjançant l'atenció a cadascuna que esdevenen potents. Triadú no solament no s'abstragué mai de la idea de pertinença a una nació pròpia, sinó que, endemés, convertí aquesta condició en el sentit darrer de la preparació constant i de l'activitat com a mestre, com a escriptor, com a poeta i com a crític literari, a fi de servir-la amb la consciència clara que ésser-li útil és el mitjà per a contribuir en favor del món sencer. Per això fou un professional compromès, malgrat que aquest fet li comportà fatigues i dolors que s'allargassaren terriblement des d'una guerra de tres anys fins a una dictadura inacabada, que negà i que nega els drets fonamentals més elementals. La seva lleialtat i fidelitat a Catalunya no s'esquerdaren mai. Coneixedor profund de la nostra història, apostà per una reconstrucció que ens tornés justament l'esperit dels períodes més puixants. S'obligà a difondre i enfortir el sentiment predominant de defensa i reedificació d'un país que no podia acceptar de sotmetre's a l'opressió que, exercida per un totalitarisme execrable, cercava d'anorrear-lo.

Ningú que l'hagi conegut no pot tenir el mínim dubte que Joan Triadú hauria estat un excel·lent professor universitari; era llicenciat en Filologia Clàssica per la Universitat de Barcelona; però decidí que el terreny en què volia i havia d'intervenir més directament i continuadament era el de l'educació infantil i el de la primària. Fins al punt que a l'Escola Thau que dirigí dubtà si feia bé d'introduir-hi el nivell de secundària; de fet, fins i tot dubtà que hi hagués d'haver el de primària: era el reflex de l'envergadura que Triadú atorgava a la formació dels infants.

A la fi, emperò, optà per acollir-hi el currículum fins a la secundària inclusivament. No fou una contradicció, perquè en la decisió pesaren la necessitat i la possibilitat de vigilar que no s'esberlés un procés educatiu, en què els tres cicles, infantil, primària i secundària, convisquessin. Era dels pocs que entenia que era indispensable la compacitat sòlida de tots els graus en la via escolar i acadèmica.

En una altra direcció, Joan Triadú tenia una posició molt clara respecte a la relació entre individu i grup. Sabia de la dependència entre les dues perspectives de tots els éssers humans: som individualment per tal de participar específicament en la construcció social. Essent essencialment iguals, cadascú és diferent de qualsevol altre, i és a través del tarannà personal irreplicable que es formen els grups, els quals, per això mateix, no són uniformes, sinó diversos i amb diferències en tots els terrenys; diferències compatibles i fins i tot necessàries per a una convivència rica i fructífera. Els conceptes *persona* i *societat* es necessiten mútuament l'un a l'altre per a poder-los definir correctament: d'una banda, sense les persones particulars no es forma cap societat; però, de l'altra banda, les persones ho són, en la mesura en què col·laboren a la solidesa del grup més immediat i del col·lectiu universal.

2. Aspectes humans de Joan Triadú

Paraules del mateix Joan Triadú: «Soc molt reservat, fet que fa que resulti esquerp o almenys distant, fins i tot amb els amics més amics».

Se sentí sempre especialment obligat a la pràctica del rigor, de la formalitat, de l'austeritat, de la prudència, de la reflexió profunda; i qui el va conèixer sap sobradament que aquesta llista de virtuts no és una tirallonga de cortesia, sinó que respon, juntament amb moltes d'altres, a la realitat estricta del caràcter del Mestre. Era, efectivament, una persona seriosa; d'una actitud que d'entrada no facilitava l'aproximació directa, sinó que més aviat causava una certa tensió a l'hora d'acostar-s'hi per primera vegada. Triadú feia respecte. Fins al punt que en més d'una ocasió algú li havia retret als mitjans de comunicació que semblava que sempre estigués enfadat amb tothom. No era això. Tendia a la transcendència; és a dir, no derivava fàcilment a la broma, a l'acudit, a la caricatura, a la superficialitat poc útil. Segurament la consciència de viure en un país que ha travessat i que travessa encara per les dificultats que semblen interminables i que el condicionen fins a l'extrem de la condemna de viure-hi sense llibertat, justícia i democràcia plenes, feia que una sensibilitat i un esperit pulcres i subtils com els que ell tenia li vedessin la concessió de gaire banalitat; ni, per descomptat, la de perdre el temps.

Altrament, Triadú tenia un toc anglès, que havia adquirit a Liverpool, on feu de lector de llengua catalana a la universitat de 1948 a 1950. S'havia encomanat parcialment de l'humor i de la flegma britànics, els quals no s'exterioritzen per rialles ostensibles, sinó solament amb somriures lleus. I, per què no dir-ho?, també és veritat que no tolerava l'estultícia, l'arbitrarietat, el desordre, la incomprensió... Quan havia de rebutjar allò que li semblava que no s'ajustava a la racionalitat, ho feia amb enteresa, fins i tot amb passió. Per això hagué de veure's implicat adesiara en polèmiques enceses a causa de l'activitat de crític literari, ja que no es complaïa a seguir les modes, sinó que, fruit sobretot d'una lectura minuciosa i de gran reflexió, opinava d'acord amb els canons personals, que no sempre coincidien amb els més estesos. Però no fou mai ni provocador ni desdenyós. Semblantment obrí debats d'envergadura en les funcions de pedagog, sobretot en la teorització del sistema educatiu català.

Quan hom hi tenia una relació més o menys habitual, s'adonava que era proper i d'una educació i una cortesia altament refinades. Era deferent amb tothom, fins i tot amb aquells amb qui no compartia determinades opinions. Era respectuós i generós.

La sinceritat i l'energia a l'hora de defensar les idees pròpies anaven sempre acompanyades d'una voluntat d'escoltar amb una consideració modèlica. El diàleg per a ell era sagrat, i no el confongué mai amb dos o més monòlegs simultanis en les converses entre les persones.

El tarannà de Joan Triadú estigué íntimament relacionat, com tota la seva vida, amb la tasca professional principal: la pedagogia, i amb les inquietuds per a redreçar el

nostre poble; dues funcions imprescindibles que el feren l'home seriós i reflexiu, autocrític i autoexigent primmirat quant a les seves conviccions.

Fou una persona esperançada. S'adonà de la magnitud i la diversitat de problemes que el nostre país havia d'afrontar, i mirar de resoldre democràticament; nogensmenys, batejà el segle passat com el segle d'or, en valorar-ne el progrés en tots els flancs. No considerava exacte el mig vers de Miquel Martí Pol del poema «Ara mateix», que diu «que tot està per fer», perquè, per a Triadú, no era pas poc el que s'havia avançat gràcies a la labor constant i penosa que havien dut a terme els qui van néixer com ell al primer quart del segle xx; coneixia com ningú l'enorme tasca en favor de la recuperació de la cultura i del país; per això té un sentit ple la frase de *Memòries d'un segle d'or*, que publicà l'any 2008, que diu: «Som una cultura i una llengua independents». En canvi, sí que compartia l'altra meitat del vers del poeta citat: «i tot és possible»; Triadú fins i tot creia que ho era, possible, l'impossible, malgrat la paradoxa aparent. Estava segur que podem arribar a qualsevol fita, per difícil que sigui, si hi estem disposats i, doncs, hi posem el coll.

3. Educació i societat: Joan Triadú pedagog

No resulta fàcil destacar quina fou la faceta principal en l'activitat de Joan Triadú. La raó és clara: ell no trossejà la seva vida en parcel·les; l'entengué com un tot; posava la mateixa passió i l'esforç més gran en allò que feia, en una relació d'intercomplementarietat en què cadascuna de les tasques trobava explicacions i motius en tota la resta. No deixava d'ésser pedagog quan escrivia poesia, ni desapareixia l'alè de creador literari quan ensenyava a l'escola.

Això no obstant, el terreny que més el singularitzà fou, sens dubte, el de la pedagogia; a l'obra *Dies de memòria 1938-1940. Diari d'un mestre adolescent* (2001) declara: «Quan sóc a l'escola treballant, a dins de classe, sóc feliç». Els projectes en aquest camp foren aquells per què més patí.

Es proposà de recrear una escola catalana. Catalunya ha comptat històricament amb una tradició escolar de gran qualitat i modernitat, comparable a la dels països europeus més avançats. L'escola catalana havia d'ésser l'espai preeminent de preparació de tothom per a arribar a fer-se ciutadans, en el sentit de la dignitat, de l'excel·lència i de la defensa de la identitat.

Una escola catalana havia de tenir irrenunciablament les referències específiques en les diverses àrees del coneixement, especialment en les que afecten les ciències humanes i socials. La història, la literatura, els costums, l'art... catalans, juntament amb la llengua, havien estat violentament foragitats de l'ensenyament, que esdevingué hegemònicament espanyol i espanyolitzador; dit altrament: descatalanitzador. Joan Triadú repudià aquesta realitat alienant, que titllà de greu injustícia perquè es pretenia

que els alumnes creixessin en la ignorància de si mateixos i de llur entorn; sense saber res dels antecessors i sense la possibilitat de construir un futur que fos la continuació sempre millorada de la vida d'una nació. Triadú entengué que la necessitat més peremptòria era, i encara és, retornar la llibertat a la cultura, per tal de fer possible una societat cohesionada.

Aprengué de mestres tan rellevants com Alexandre Galí i Artur Martorell.

Als disset anys, tot i les dificultats polítiques del moment, pogué encara rebre el títol de mestre de català de mans de Pompeu Fabra i inicià ja l'experiència pedagògica a l'Escola Ferrer i Guàrdia de Granollers, on ara i adés havia de protegir-se, com tothom, dels bombardeigs dels insurrectes; allí aprengué l'orientació de la seva activitat per a tota la vida.

Ensenyà al Centre d'Influència Catòlica, que inspirà la fundació l'any 1963 de l'Escola Thau, ambdues institucions compromeses amb els principis que per a ell havien de prevaler.

L'any 1975 fundà el Consell Català d'Ensenyament. I el 1979 passà a formar part del Consell d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat de Catalunya.

La fortalesa de les conviccions de Joan Triadú i també la transparència i la fermesa amb què les defensava no pogueren estalviar desacords, alguns de profunds, amb col·legues que s'implicaren també en l'establiment d'una escola actual i catalana. Procurà molt rigidament no deixar-se fascinar fàcilment per propostes que considerava que havien d'ésser molt ponderades, malgrat l'aparença de modernitat atractiva. Pocs com ell, que provenia d'una família modesta obrera, estaven tan convençuts que el dret a la formació havia d'ésser universal; ara: una qüestió diferent era com es planificava; Triadú considerava que la diversitat d'iniciatives en l'oferta social escolar era convenient, enfront de la concepció única d'escola pública. En un altre sentit, no s'alineava en determinats sistemes pedagògics en què es partia d'un relaxament de valors que per a ell eren inqüestionables, com ara l'adquisició d'hàbits de treball, la disciplina, el comportament personal i col·lectiu que assegurés una convivència salubre, el respecte entre els companys i els mestres, l'acceptació, doncs, d'una jerarquia... Mirà obsessivament de no caure en el parany de confondre la pedagogia activa de la llibertat amb la devaluació de l'esforç, perill del qual advertí sàviament Alexandre Galí.

Les seves idees motor s'acabaren d'apuntalar als anys vuitanta del segle passat, tingueren el suport del Grup d'Acció Escolar Catalana i són vigents encara avui en l'Agrupació Escolar Catalana.

No és ara el moment de discutir a fons els diversos corrents pedagògics del segle xx i principis del xxi. Solament afegeixo que Triadú abominava la demagogia, molt més encara si s'exercia des de la maduresa de persones amb responsabilitats delicades damunt dels qui feien els primers avenços en la formació i instrucció.

4. La llengua catalana per a l'escola catalana

Joan Triadú entengué amb una claredat meridiana la identificació entre llengua, nació i coneixement. Des de l'endinsament en la història dels Països Catalans, conclogué que allò substancial que ha salvat i que salva els pobles és el manteniment de la llengua pròpia. S'admirava que un país que ha hagut de suportar més de cinc segles, i que suporta encara, la repressió, l'hostilitat dels governs espanyols, circumstancialment d'una duresa tràgica incommensurable, que un país tan castigat hagués sabut preservar el seu idioma. No hi ha en l'Europa actual desenvolupada cap altre poble que en aquest capteniment sigui comparable al català.

Per a ell era palmari que l'amor veritable a la cultura universal és del tot incompatible amb el menyspreu a la de cada poble, per la raó tan simple que aquella, la universal, no és sinó el conjunt de les dels països del món. La cultura universal solament pot ésser la suma de les cultures de la humanitat, sense cap excepció per cap motiu. Qui no venera la llengua i la cultura de cada col·lectiu és impossible que tingui cap estimació a una abstracta cultura universal nuvolosa.

Per tot això, Triadú planejà l'escola catalana des de la concepció que havia de distingir-se, per damunt de qualsevol altra característica, perquè l'idioma vehicular en fos el català. Aquesta premissa la trobem explícita en l'obra *Doctrina pueril* de Ramon Llull en les reflexions que, ja al segle XIII, hi fa sobre la llengua amb què s'ha de practicar l'ensenyament als infants; diu, per exemple, el Beat mallorquí: «e fassa hom confegir en vulgar a son fill, al començament de açò que apendrà, per tal que entena ço que confegirà».

Allò que avui denominem immersió lingüística fou defensat per Triadú, abans que per ningú altre, amb les idees clares sobre els criteris i els mètodes amb què s'havia de practicar. Davant l'exigència de solucions bilingües en nom d'una pau lingüística, Triadú tingué la lucidesa adquirida mitjançant l'estudi de la història de la llengua que li permetia de respondre que la voluntat i la bona fe d'evitar conflictes lingüístics sempre havia desembocat en el plantejament que parteix de la base que l'única llengua conflictiva i que, doncs, molesta i s'ha de controlar, és la catalana. En el mateix sentit, a aquells qui s'oposen a la immersió titllant-la d'imposició del català als Països Catalans (fa gràcia l'oxímoron), sabé contestar que no pot ésser mai considerada una coacció, sinó una solució aglutinadora en l'àmbit d'on és llengua pròpia, encara que les migracions generin un gruix de ciutadans que tenen una llengua familiar distinta. La immersió lingüística és una exigència moral de tots els pobles del món, perquè, amb actitud generosament oberta, és la que permet mostrar-se als qui els habiten tal com és cadascun.

La identitat parteix, essencialment, de la paraula amb què s'ensenya, amb què s'explica, amb què es pregunta, amb què es respon, amb què es viu el lleure, amb què es conversa amb els companys i en les relacions entre mestres i alumnes. No hi pot haver

escola catalana si la llengua eminentment vehicular no és la catalana. Totes les altres que es vulguin hi tindran la cabuda que convingui.

Si repassem els projectes en què Triadú participà durant la seva llarga i fèrtil vida, ens adonarem que, molt per damunt d'altres interessos, la llengua n'és l'objectiu prioritari. Perquè la nació catalana ha estat, és i serà aquella en què el català tingui l'estatus que qualsevol altre país democràtic atorga a la llengua respectiva. Triadú fou conscient que els qui no desitgen uns Països Catalans lliures saben que el genocidi lingüístic i, doncs, cultural, és la via més segura per a fer-los desaparèixer.

No és exagerat ressaltar Joan Triadú com un dels més insignes lluitadors que al segle xx aconseguiren salvar l'idioma de l'anorreament.

Per a l'extensió escolar i social del català, trobava sempre hores i llocs per a exercir de professor des de la clandestinitat a què es veié obligat durant molts anys. Pagava la pena, perquè la formació lingüística de tantes i tantes persones facilità qui-sap-lo que quan es començà a tolerar la presència del català a l'ensenyament oficial no ens trobéssim davant un buit que no s'hauria pogut omplir improvisadament.

La necessitat peremptòria d'introduir la llengua catalana a l'escola conduí a l'aparició, l'any 1961, d'Òmnium Cultural, de què Triadú fou secretari i en marcà les directrius pedagògiques. Participà en la constitució de la Junta Assessora per als Estudis de Català; creà la Comissió Delegada d'Ensenyament del Català, que originà la Delegació d'Ensenyament del Català; l'any 1965 fundà la revista *Escola catalana*; i s'establiren relacions de compromís en l'àmbit escolar amb el País Valencià (Escola Valenciana), les Balears (Escoles Mallorquines) i la Catalunya del Nord (les Bressoles); en la perspectiva de la consideració de tots els Països Catalans, l'any 1974 instituí la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua, que va actuar fins a 1981 i que organitzava els contactes amb les associacions dedicades a l'ensenyament de la llengua catalana i n'establí les orientacions, per tal d'anar tots units, tant en la didàctica com en l'extensió social de l'idioma.

Fou Joan Triadú qui feu tirar endavant la creació dels Premis Baldiri Reixac, com a estímuls a mestres, alumnes i escoles per incentivar l'estudi de la llengua i de la història catalanes. Impulsà en primera persona la institució del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. L'admiració que sentia per Pompeu Fabra l'empenyí a crear les Festes Populares de Cultura Pompeu Fabra, que se celebraren de 1968 a 1993, amb el propòsit d'incitar al sentiment nacional al llarg dels Països Catalans.

Desenvolupà programacions en què l'oralitat, la lectura i l'escriptura eren protagonistes fonamentals. Havia entès perfectament que cadascuna de totes les llengües del món conté la cultura respectiva, i, doncs, que aquesta s'havia d'adquirir bàsicament llegint-la i escoltant-la en l'idioma corresponent i s'hi havia de contribuir escrivint i parlant també en l'idioma propi.

En la meua experiència docent sempre he procurat transmetre un parell d'idees que Triadú compartia; una és: *som el que diem i diem el que som*; i l'altra, més vinculada al món acadèmic: *saber és (saber) dir*. La primera, perquè en el procés de mundialització

tan discutible en què vivim, no és que la diversitat lingüística hagi de perdre vigència ni força, sinó que, ben al contrari, n'ha d'adquirir més, justament perquè en la mobilitat de persones convé que es reconeixin i que no es confonguin les cultures distintes que enriqueixen la humanitat.

La segona, saber és saber dir, es basa en la idea que el coneixement solament pot expressar-se completament i adequadament amb l'ús de la paraula. Allò que no se sap dir, que no se sap verbalitzar, potser s'intueix, potser es reconeix, s'identifica, però no se sap.

En conseqüència, Triadú tingué molt present la necessitat d'usar la llengua catalana disciplinadament, d'acord amb la normativa i els diversos contextos i registres.

5. Joan Triadú i l'Institut d'Estudis Catalans

La vàlua de Joan Triadú i Font li obrí aviat les portes de la màxima institució acadèmica dels Països Catalans, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC): hi ingressà l'any 1979, en qualitat de membre adjunt, i, molt poc després, n'esdevingué membre numerari. Tenint en compte el seu perfil, hauria pogut ésser cridat a adscriure's, si més no, a tres seccions: la Secció Històrico-Arqueològica, la Secció Filològica i la Secció de Filosofia i Ciències Socials; a la primera, perquè hi acull historiadors de la literatura, crítics literaris i filòlegs; a la segona, per com es lliurà de ple a l'ensenyament del català i, sociolingüísticament, a la seva normalització; i a la tercera, perquè la pedagogia centrà essencialment la destinació de la feina ingent que feu. Les relacions directes durant molts anys amb el món escolar foren la causa perquè la Secció de Filosofia i Ciències Socials (SFCS) el reclamés per a si mateixa.

En realitat, Triadú, abans d'ésser-ne elegit membre, ja tenia contactes sovintejats amb l'IEC, particularment amb el seu secretari general Ramon Aramon i Serra, per l'activitat en l'organització de cursos de llengua catalana.

Vull subratllar que, com a membre de l'IEC, fou un exemple de com s'han d'entendre la corporació i les funcions dels qui la componen; Triadú en tingué una assumpció global i, consegüentment, s'interessà per tot el que hi feien i fan els membres de les cinc seccions, per tal de participar en una conformació en què tothom ha de col·laborar des d'una òptica general, pluridisciplinària, rica, doncs, en punts de vista i metodologies diferents en l'anàlisi de la realitat, i amb la voluntat que l'IEC es mantingui com una sòlida estructura d'estat per al coneixement i la divulgació de la recerca, la cultura i la llengua catalanes.

L'any 1984 liderà la iniciativa de la creació d'una societat de l'IEC: la Societat Catalana de Pedagogia, de la qual fou president durant dos anys. Semblantment a totes les societats vinculades a l'IEC, l'objectiu és congregar els més destacats investigadors i especialistes en la matèria de què s'ocupa, a fi de treballar harmònicament amb els

interessos de l'IEC per tal que siguin difoses les consideracions principals de la pedagogia catalana; els treballs dels socis que hi col·laboren es publiquen periòdicament en l'òrgan oficial de la Societat: primer aparegué, des de 1986 fins a 1994, el *Butlletí* anual, que es reprenqué l'any 2005, fins a l'any 2008, amb una periodicitat de cinc números per any; després, l'any 2002, es creà la *Revista catalana de pedagogia*; ultra les publicacions, la Societat també organitza activitats de mena diferent per a la presentació i discussió de les noves idees en el camp pedagògic: seminaris, conferències, congressos, simposis, sempre des d'una visió de conjunt dels Països Catalans.

Triadú fou elegit president de la SFCS, càrrec que ocupà entre 1988 i 1992.

Insistí a obrir les portes de bat a bat d'una institució que era poc coneguda socialment i que acollia molt pocs membres. Es comprometé molt activament en la Comissió per a la Reforma Institucional de l'IEC, que es constituí l'any 1988, on aportà les seves inquietuds respecte a la transformació de la corporació. Apostà decididament, juntament amb alguns altres col·legues, per l'ingrés de persones joves en totes les seccions i perquè es canviessin moltes inèrcies en benefici d'una modernització positiva que ha donat resultats molt notables. Alhora, però, procurà des de la crítica que l'IEC no oblidés d'on venia i cap a on ha d'anar, en el marc de principis del segle XXI; justament l'ampliació que ell defensà exigeix, i ell ho sabia bé, la capacitat de coordinar i dirigir una diversitat de sensibilitats saludable i creixent, però que demana l'atenció pertinent.

Contribuí amb la Secció Filològica a la creació de la Junta Assessora per als Estudis de Català, a que suara he al·ludit.

Soc testimoni directe de com patia perquè es mantinguessin sempre vius els objectius fundacionals; en les reunions dels plens, manifestava les temences que li originava la poca consideració que mereixia l'IEC als governs de l'Estat espanyol i la preocupació que pogués assolir les fites que li corresponien. Gràcies als qui, com ell, hi han dedicat i hi dediquen els esforços ineludibles, l'IEC manté els compromisos socials que, per a la ciència, la cultura i la llengua catalanes, n'inspiraren la creació.

6. El compromís cívic; el patriota

Paraules de Vicenç Villatoro: «L'activitat patriòtica de Joan Triadú és tota la seva vida; darrere tot el que fa hi ha un motor cívic i patriòtic: la convicció que fer la feina ben feta en la cultura i l'educació és la contribució a la tasca cívica de construir una Catalunya rica i plena».

Si haguéssim de fer una relació de les persones que han dedicat una part molt significativa del seu temps i de la seva capacitat en favor de Catalunya i dels Països Catalans, és indubtable que amb justícia Joan Triadú i Font seria citat entre els primers. Per a ell cap afany no adquiria el sentit ple si no era adreçat a la recuperació de la nació catalana. Per què hauriem de voler la ciència i els científics si no perquè contribueixin

decisivament a fer créixer i enfortir unes relacions de llibertat, de justícia i de fraternitat? Ja s'encarreguen prou la ignorància i la maldat de mirar que predomini l'opressió, la desigualtat i l'hostilitat.

Coneixia a fons el país i la singularitat amb què havia destacat sia en els orígens medievals, sia en l'època moderna amb la Renaixença, la Mancomunitat, la recuperació lingüística, la Universitat Autònoma, les infraestructures, els serveis culturals, sanitaris, etcètera. Una història especialment rica en producció intel·lectual i de recerca en tots els camps del saber ens posaren en primera línia entre les nacions més avançades d'Europa.

Triadú tingué un principi que, al meu entendre, ultra assegurar-li els ànims per tal de no defallir, li infonia una altra virtut de més crèdit, de perspectiva més àmplia: el de la certesa que tot el que havíem fet de bé al llarg de la història havia deixat un solatge indestructible, inesborrable, que esperava l'oportunitat de rebrotar i que, doncs, és necessari que el coneguem i que hi creguem, per tal que les llavors que conté donin els fruits preservats que hem de fer que brollin.

A parer meu, el sentit últim de l'expressió de Triadú que a Catalunya viu latentment una cultura sense llibertat és la síntesi del que acabo d'expressar: des del lliure albir, hem sabut forjar un sistema progressista, amb tots els defectes i les incorreccions que es vulguin; ens cal el respecte a la idiosincràsia per a recuperar-lo i fer-lo prosperar i millorar-lo constantment des dels nostres projectes i desitjos, no des dels d'altri.

La llibertat és indispensable per a la cultura, tant com la cultura ho és per a la llibertat. Triadú ens deixà escrit un record del 22 de febrer de 1938, en plena Guerra Civil, quan ell tenia solament 17 anys, però, com he assenyalat, ja feia de Mestre, una definició de si mateix en aquests termes: «Sóc un antifeixista de cor i estimo la llibertat i la democràcia social. He escrit una carta als presos encoratjant-los a no deixar-se abatre pel pessimisme».

Sabia, és clar, que l'exteriorització de les conviccions ideològiques que tenia, hagué de fer-la des de l'any 1939 des de la clandestinitat, la qual duia implícites sia la limitació de l'eficàcia, sia la persecució personal. No estalvià esforços i l'exercí, tot oferint en ocasions casa seva com a centre de reunions perilloses. Era conscient dels riscos que corria i no els esquivà. No renuncià mai als objectius que entenia que eren justos; la por no pogué aniquilar cap decisió d'emprendre actuacions públiques o privades, gairebé sempre en l'àmbit lingüístic, escolar i literari; en el cultural, en definitiva. Estava convençut que havia de prevaler una rebel·lió permanent per tal de recuperar tot allò que han de tenir els països lliures.

En l'ambient de prohibicions i d'haver-se d'amagar, participà l'any 1946 com a un dels fundadors de la revista clandestina *Ariel*, de temàtica literària i artística en general, que es mantingué fins a l'any 1951 i que congregà personalitats tan distingides com Josep Palau i Fabre, Miquel Tarradell, Alexandre Cirici, Rosa Leveroni, Albert Manent, Joan Peruchó, Jordi Sarsanedas, etcètera, i que comptà amb col·laboracions d'intel·lectuals i artistes de la categoria de Joan Miró, Carles Riba (tan estimat per Triadú, de qui fou deixeble i, després, amic), J. V. Foix, Josep Carner, Salvador Espriu. Arribà a ésser

una revista de referència simbòlica de la represa catalana de la postguerra. Si durà solament cinc anys, no fou en absolut perquè no tinguessin res més a dir; fou per decisió governativa; un acte d'opressió més, que forçà Joan Triadú a la compareixença davant la policia franquista. El mateix any 1951 fou detingut pels sinistres germans Creix, dos policies que destacaren, com és sabut pels qui vam viure aquell temps, per l'especial duresa i crueltat en l'aplicació de la repressió: foren autèntics professionals especialitzats en les tècniques de la tortura; la causa de la detenció de Triadú era que havia llançat fulls escrits per ell en anglès sobre els *marines* americans al Gran Teatre del Liceu. Alguns anys després, el 1967, fou empresonat a la Model de Barcelona i jutjat per l'homenatge que el Sindicat Democràtic d'Estudiants organitzà dedicat a Rubió i Balaguer. Amenaçat per membres addictes al règim franquista, l'any 1975 s'hagué d'exiliar amb la família a Andorra; tornà a Barcelona a finals del mateix any, després de la mort del general Franco.

Formà part de la comissió que coordinà des de la clandestinitat el Congrés de Cultura Catalana. Feia com podia les classes de llengua catalana per a preparar futurs professors. Creà el concurs literari de Cantonigròs, que se celebrà de 1944 a 1968: un certamen que tingué una projecció extraordinària fins i tot internacional. L'any 1954 fou un dels fundadors de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona; com a crític literari, fou, com he avançat, contundent, dur, exigent, capteniment que causà polèmiques intenses i duradores en els mitjans de comunicació; les antologies que publicà generaren discussions especialment abrindades. Escrivia com a crític d'art o de literatura en particular, a la revista *Serra d'Or*, del Consell de Redacció de la qual formà part, o al diari *Avui*, del suplement setmanal del qual, *Cultura* (sempre la dèria de la cultura!), fou inspirador i membre fundador.

Joan Triadú era una persona creient; un cristià convençut, que, igual que tants d'altres, com Carles Riba, se sublevà davant la violència antidemocràtica. El seu sentiment religiós, no solament no es distancià de la lluita en favor de Catalunya, sinó que, ben al contrari, l'empenyí a intervenir-hi, perquè tenia consciència moral que no podia ésser indiferent a la injustícia. Fou president del Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, dedicat a l'anàlisi de la funció del cristianisme en la societat actual. La fe que professava enfortí la seva convicció que calia mantenir uns valors que havien d'ésser transmesos als infants i als joves i que, més enllà de la religió, no podien obviar-se en nom de cap concepció avançada del món. La vivència en el respecte a un humanisme cristià *stricto sensu* influí en la seva esperança; com digué Albert Manent: «Més que confiar en el futur de Catalunya i del món, en Triadú, mogut per una fe indeclinable, hi creia».

7. Final

La trajectòria general de l'insigne pedagog, escriptor, crític literari i patriota insubornable fou justament recompensada amb molts guardons; en cito solament alguns: la Creu de

Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1981), el Premi d'Honor Jaume I (1982), el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1992), la Medalla d'Or al mèrit científic de l'Ajuntament de Barcelona (1996), el doctorat *honoris causa* de la Universitat Ramon Llull (2002) i la més alta distinció de la Generalitat de Catalunya: la Medalla d'Or (2001).

L'epíleg d'aquest article vull que siguin uns versos de *Per a la bona gent*, de Salvador Espriu, un poeta excels, que Joan Triadú contribuï a descobrir i a destacar-ne la gran vàlua:

Un nou Cant dels Segadors

Levem nos bon maytí
e no'ns adurmam plus

Si volíeu escoltar,
obriríeu la finestra.
Per esglaons de cançó,
veritats pugen de pressa.

Al mateix cor de la nit
un nou càntic començava,
perquè us acompanyi el pas
al llindar de l'esperança.

Cal cremar tot el record
d'un ahir ple de tristesa
a fogueres del demà
que ja és temps avui d'encendre.

Esguardeu sempre endavant,
deixeu els plors endarrere.
Aixecat del fons del mar,
el sol jove vermelleja.

Desvetllada pel meu crit
del malson, la claror lenta,
àvida de cada solc,
caminava l'ampla terra.

S'ajaçava pel sorral,
abrillanta blanques veles.
Cavalcant al llom del vent,
tramuntava la carena.

Dintre l'ordre de la llum
vèiem resplendir la casa
que miràvem de guardar
quan desgovernaven lladres.

L'aire duia bona olor
de blat tendre, de ginesta.
És salvada del perill
de morir-se la rosella.

Sentiu ara com el cant
trossejava la cadena,
la vilesa de la por,
lligam de la nostra llengua.

Una veu, les dues mans,
unes fortes mans esteses.
Desperteu-vos, els obrers,
car és l'hora de la feina.
Desperteu-vos, gent del camp,
car és l'hora de la sega.